

HVEN - UNDER VINDARNAS MÖTESPLATS

Hven - ön under Vindarnas Mötesplats

På olika håll i världen kan luften bli väldigt klar. Ingenstans har den emellertid en klarhet av just den sort som uppstår över Öresund. Stundtals kan sikten där bli så skarp, att man med blotta ögat kan se från stad till stad. Man kan urskilja hustak, tornspiror och skorstenar och det är som om luften blir så tunn och så ren att den knappt finns där. Så kan det också vara på andra håll. Men förutom detta så får klarheten över Sundet dessutom en nästan mystisk spänning.

Detta känner sundsborna, när de under sådana stunder av klarhet låter blicken glida ut över Sundet, längs horisontlinjen på Skåne eller Sjælland. Denna känsla är av samma slag som den som framkallas när en ton blir så hög och klar att kristallglas kan sprängas. Det är känslan av något nästan oerhört klart, sprött och rent - ja, så distinkt att allt kan ses och så skört att allt kan brista. Just detta händer också här i luften mellan Skåne och Sjælland.

Denna känsla hos sundsborna har sin förklaring, för det är inte utan orsak att det finns en sådan tunn klarhet just över Sundet. Den har nämligen uppstått för länge, länge sedan och den gör inte bara sikten klar, den påverkar också historiens gång från tid till annan. Men detta vet inte människorna vid sundet mycket om. De låter bara blicken glida ut i luften och njuter av klarheten.

I verkligheten förhåller det sig så här. Uppe i det stora luftrummet råder en viss ordning och organisation. En gång i tidernas begynnelse då rådde kaos däruppe och vindarna jagade varandra jorden runt i alla möjliga kretslopp. Men detta blev för arbetsamt och vindarna bestämde sig för

att skapa ett ordnat system. Nordan, Östan, Sunnan och Västan - de fyra vindar som härskade i världen - delade luftrummet mellan sig och införde vissa vindregler. Efter detta blev det ordning i blåsandet.

I det vindsystem som gjordes upp ingick också en plats, där de fyra kunde mötas utan att törna samman i sedvanlig kamp. Att finna denna plats tog sin tid, men till slut enades man

om, att de fyra huvudvindarnas mötesplats skulle placeras över Öresund. Här skulle ett av världens tätast beseglade farvatten ligga och här fanns Bo Bläse, den trygge skånske vindplaneraren - han som skötte vindspelet över Nordens sydöstra del. Här var en bra mötesplats för vindarna.

När detta väl var bestämt, blev det så att vindarna kom från nord och syd, från öst och väst till sina Sundsmöten lite då och då. För att inte törna samman stoppade de upp just före mittpunkten på Sundet. Då uppstod det här mellan dem ett hål - ett vindtomt rum i luften - som gav just den där sköra klarheten över Sundet. Den klarhet som fick så många följder för sundsborna.

Det började med jättekvinnan Hvenhilde från Söndreås eller Söderåsen. Från åsens kant kunde hon se Sjælland - Gefions ö. Gefion var ett täcknamn som Freja, fruktbarhetens gudinna, brukade använda då hon ibland var ute på kärleksäventyr. En gång hade hon besökt en kung i Svealand som lovade henne en åker så stor som hon kunde plöja. Då drog Gefion till Jotunheim - jättarnas land - och skaffade sig fyra söner med en jätte. Dem förvandlade hon till studar och spände dem för plogen. Starka som sönerna var drog de loss en stor bit mitt i Svealand och drog ut den i havet mellan Fyn och Skåne. så kom Sjælland till, och det var därför som befolkningen under senare tider reste ett Gefion-monument i huvudstaden på Frejas ö - det fruktbara Sjælland.

Det hål som uppstod efter Gefion uppe i Svealand fylldes med vatten och blev till Mälaren. Svearna kom aldrig över att de mist all den goda jorden och de blev därför med tiden allt aggressivare. De försökte att kompensera sig på olika sätt och detta gick till en början ut över götarna. Sedan gav de sig på att först betvinga Norden och därefter delar av Europa med vapenmakt. När detta inte gick började de kontrollera sina provinser med livsdödande byråkrati. I vissa stycken lyckades de, men lyckliga blev de aldrig, dessa blanketryttare och departementsbataljoner i vattenhållet mellan Uppland och Sörmland. Deras boningar blev som kartotekshyllor och deras vardag så normerad att begreppet "svenskeri" slog ut "kineseri" som namn på ett verkligt inrutat beteende.

Också den skånska jättekvinnan Hvenhilde på åsen var förtröden på Gefion för hennes fruktbara ö. Därför bestämde hon sig, i sin avundsjuka, för att nattetid vada över Sundet och stjäla delar av Gefions mylla. Dessa nattliga transporter började hon med och framför sin ås hällde hon ut den goda jorden i det som blev Rönnebjärs backar. Långt senare kunde denna mylla - Gefions Guld - bilda bas för ett par av Skånelands bästa gröna företag.

Vid sina tjyvatåg över Sundet bar Hvenhilde jorden i sitt förkläde. En natt råkade hon emellertid att komma just när vindarna höll möte och den mystiska tunna klarheten hade brett ut sig över Sundet. Mitt inne i detta vindarnas tomma rum brast hennes förkläde och all jorden rann ut i Sundet. Så uppstod ön Hven, som resultat av den luftens tunnhet som vindarna skapade och av den ambition som Hvenhilde hade att göra Skåne mera fruktbart. Hven kom att ligga mitt under vindarnas mötesplats.

Många år senare, närmare bestämt den 9 september år 1000, då vikingaskeppens kölar skar genom Sundets böljor hände det igen. Just under Hvens backafall stod slaget vid Svolder eller Sandvolden. Den norske storkungen Olav Tryggvesson mötte där sina svenska, danska och norska fiender som legat på lur bakom ön. Slaget böljade fram och tillbaka. på huvudskeppet "Ormen den Lange" stod Kong Olav skyddad av den berömde Einar Tamberskælver, Nordens främste bågskytt.

Bak Einars båge var Olav säker, men plötsligt hördes en skarp smäll. Det var Einars bågsträng som brast. Då ropade kongen till Einar "Vad var det som brast"

"Norges rike ur din hand, min herre konge", svarade Einar.

"Så galet är det väl ikke", ropade Olav tillbaka och räckte sin egen båge till Einar.

Men denna var inte alls av den storlek och styrka som Einar var van vid. Han såg på den och sade "För vek, är kongens båge".

Utan Einars båge var slaget förlorat för Olav. Han rusade då bak till aktern på sitt skepp, där hans stora silverskatt fanns i ett par lädersäckar. Dem grepp han och hoppade över bord. Olav och silvret försvann ner i vattnet och då ingen därefter någonsin stött på den norske kongen så finns han säkert ännu därnere på botten under backafallet. Men silvret är borta. Det åts upp av strömmarna och omdanades till sillastim, som gav stora fångster och mycket pengar till folket. Sundets glittrande silver kom det att kallas och det gav välstånd under långa tider.

Naturligtvis var det vindarnas skuld att Einars bågsträng brast. Åter sammanträffade ett vindmöte över Hven med en jordisk händelse. Åter var det något som brast och nya rikedomar hamnade i Sundets djup.

Ungefär 400 år efter detta satt Erich, Danmarks och Nordens konung på Kronborg och blickade ut över Sundet. Mängder av fartyg var på väg norrut eller söderut med varor till och från östersjöområdet. Plötsligt blev det så där kristallklart över Sundet vid Hven och "Erich såg över mot Rönnebjär på den skånska sidan. "Där skall ju Nordens huvudstad ligga", slog det Erich, som väl kände platsens förutsättningar för en god hamn och för skyddande befästningar. Scania, huvudlandet i det Danska Riket och centrallandet i Norden skulle självklart även hysa Landets Crone.

Samtidigt som tanken på det stora stadsbygget växte fram fick han också idén till ett sätt att finansiera det. Genom att ta en passeravgift av alla dessa båtar som seglade genom Sundet, skulle han få pengar till sitt stadsbygge. I den klara luften över Sundet föddes tanken om den nordiska staden och tanken om Öresundstullen.

Men då inträffade det igen. Någonstans i siktlinjen mellan Kronborg och Rönnebjär, där iden föddes där brast också Danmark och Norden. Det blev just Öresundstullen som fick de stora sjömakerna att i fortsättningen kämpa för att det skulle sitta en politisk makt på vardera sidan om Sundet. Med den riksgrens som därför senare blev lagd i Sundet brast för långa tider hoppet om den nordiska enheten. Vindarnas mötesstund blev åter ödesdiger.

på andra sidan östersjön helt över i Frauenburg i Östpreussen fanns kring år 1500 en astronom som hette Nicolaus Copernicus. Han hade framställt den helt revolutionerande teorin att det var kring solen och inte kring jorden som alla planeterna kretsade. Detta helio-centriska system upprörde hela det etablerade samhället. Med kyrkan i spetsen ansåg de att jorden och därmed människan självklart måste finnas i tillvarons centrum. Inte kunde Gud Fader ha placerat människan annat än i mittpunkten? Teorin om solen i centrum försköts omedelbart, av kyrkans och maktens herrar.

Den 8 augusti 1576 lade en annan astronom, nämligen Tyge Brahe från Knudstorp i Skåne, grundstenen till ett nytt observatorium på Hven. "Kloge Tyge", som folk kallade honom, byggde ett antal observationskammare i sina byggnader Uranienborg och Stjerneborg mitt på ön och slog sig ner där. Här satt han i över 20 år - Nordens förste verkliga vetenskapsman - och såg forskande mot stjärnorna.

Också Tyge utnyttjade klarheten över Hven och samlade mängder av data om stjärnornas platser och planeternas rörelser. Genom alla dessa mätningar kom Tyge också till insikt om att solen stod i centrum för planeternas rörelser. I klarheten över Sundet insåg Tyge att man måste komma runt den reaktionära påvemaffian i Rom. Därmed föddes hos honom idén om den stora astronomiska kompromissen.

Sin kompromiss beskrev Tyge i det nya "Världssystem" som kom att kallas det "tychoniska". Det gick ut på att jorden stod i centrum. Runt jorden rörde sig solen och solen stod i sin tur i centrum för alla övriga planeter. Detta var en typisk skånsk kompromiss och Tyge förenade därmed vetenskapens framsteg med det politiskt möjliga, - ett konststycke som senare prövats med skiftande framgång av olika makthavare. Själv ansåg Tyge att kompromissen var ett tack för att påvemakten i Rom engång utpekade Lund och Skåneland till Nordens kyrkliga centrum, vilket givit Skåne en kulturellt ledande roll i flera hundra år. I verkligheten var det en elegant skånsk manöver i framstegets tecken. Några årtionden senare kunde nämligen hans elev Johannes Kepler använda alla Tyges observationer och framlägga "lagarna för planeternas rörelser". - ett vetenskapligt genombrott för mänskligheten.

Men även för Tyge brast det. Klarheten över Hven som skänkte insikt om vetenskaplig metodik och som gjorde honom till världens ledande instrumentbyggare, gjorde honom också till en fattig forskare. Ekonomin gav allt större problem och plötsligt hände det igen. Nu var det förtroendet för honom från makthavarna i København som brast. Åter blev vindarnas mötesplats ödesdiger.

Tyge flyttade med sina instrument till Prag. Över dörren till observatoriet på Hven hade han låtit hugga in orden "Hverken Magt eller Rigdom, men alene Kunsten vedvarer gennem Tiderne". Den Kunstens skatt han samlade, kunde Kepler utnyttja till ett av fysikens största framsteg ett vetenskapligt språng baserat på skånska data.

Under 1800-talet växte en ny stormakt fram söder om Östersjön. Det var Preussen, militarismens, byråkratins och disciplinens förlovade land. När detta Preussen började hota Danmark växte den skandinavistiska tanken fram vid Öresund. I den klara luften insåg folket vid universiteten och tidningarna att "Skandinaviens trenne folk måste bli till ett". Stor aktivitet utvecklades för detta och folkmötena avlöste varandra i Skåne och på Sjælland. Entusiasmen ökade lavinartat, men när preussarna trampade in i Danmark svek kungahuset i Stockholm och den skandinavistiska drömmen brast. På vägen mellan Stockholm och de svenska regementena som låg på Fyn passerades det tunna luftrummet över Hven. Här gick det galet igen. Insikt om den nödvändiga skandinaviska sammanhållningen hjälpte inte. Drömmen om de trennes förening sprack medan vindarna höll möte över Hven.

Med det stockholmska kungahusets skandinavistiska avhopp närmade sig en ödesstund för Hven. Under 1900-talet flyttade folket från ön. Hvenerna drog bort i stora skaror och endast få blev kvar. Då insåg de politiska hövdingarna i Landskrona, under vilken Hven hörde, att något måste göras för att ge ön en framtid. Också de träffades av klarhetens insikt och förstod att turismen, den starkast växande näringen, måste bli öns räddning. Ett intensivt arbete inleddes och genom flera årtionden sökte man finna nya vägar för detta.

Det stora skogsverket med det breda turistkunnandet köpte in sig som öns storägare och allt syntes gå i lås. Men då träffades också Hven av svearnas revansch.

Sedan Gefions stora kupp hade man ständigt från norr sökt att finna olika slag av gottgörelser. Förmådde man inte att flytta tillbaka jorden, sökte man istället att flytta gränserna. Detta kom att gå hårt ut över bygderna kring Sundet och nu träffades också Hven. Turistprojekten fällde man genom att utnyttja sin utvecklingshämmande byråkrati. Det blev storebror Staten som satte stopp. Framtiden i turismens tecken blev tills vidare förhindrad. Åter brast en dröm över Hven.

Där ligger nu ön under vindarnas mötesplats. Gefion och Hvenhilde skapade sundet och ön i Sundet. Denna ö med de goda möjligheterna, gjord som den är av Gefions guld, omgärdad med Olavs silver och berömd på grund av Tyges forskargärning. Den är lockande, plattformen i Sundet och den bjuder på klar sikt åt alla håll. Denna klarhet som skänker en sådan fantastisk insikt, men som så ofta får drömmar att brista.

Till den dagen kommer, då något betydelsefullt kanske händer medan vindarna råkar vara upptagna på annat håll. Då får ön under vindarnas mötesplats möjligheten att verkliggöra någon ny dröm. Tills dess omgärdas ön i Sundet av den tunna klarhetens mystik.

Vindarnas mystik.

Peter Broberg

Landskrona 1983 10 24